

CERCEII ELENISTICI DIN AUR DIN COLECȚIA ORGHIDAN

Alexandru Arbunescu

Podoabele din aur din Colecția Orghidan, în special cele elenistice, au mai constituit obiectul unor cercetări sumare într-un articol semnat de M. Gramatopol și R. Theodorescu¹ precum și într-o comunicare nepublicată, susținută de M. Sfârlea la o sesiune de comunicări științifice a Muzeului Național de Istorie a României. În ambele cazuri, autorii s-au rezumat la o descriere succintă a pieselor elenistice din colecția aflată în discuție.

Proveniența bijuteriilor nu este cunoscută, majoritatea fiind achiziționate prin reprezentanți la vânzările publice din țară și străinătate.

Am considerat deci utilă o reluare a studiului podoabelor elenistice din Colecția Orghidan cu descrierea lor în detaliu, insistând asupra elementelor de tehnică precum și asupra analogiilor stilistice care, chiar dacă nu pot oferi o localizare certă a atelierelor de proveniență a pieselor cercetate – aceasta putând fi însă presupusă în unele cazuri – oferă în schimb premisele pentru o datare relativ corectă.

Obiectul cercetării acestei comunicări se rezumă la cerceii din epoca elenistică, reprezentați în colecția inginerului Constantin Orghidan prin exemplare dintre cele mai reușite.

1. Pereche de cercei din aur cu toarta circulară din mai multe sârme din aur înfășurate, ce se îngustează progresiv la un capăt, iar la celălalt se termină cu o protomă de leu modelată "au repoussé" din două jumătăți de foaie din aur sudate longitudinal. Gâtul tronconic sudat de cap este bordat cu fir pseudo – perlat, iar partea centrală este decorată cu filigran în forma literei "S" culcată, cu o buclă mai mare și una mai mică și cu granule. Sudura gâtului de toarta cercelului este mascată de un fel de caliciu format din triunghiuri bordate cu fir perlat și dispuse în motivul "dinților de lup". (Inv. nr. C 4209, C 4210. Diametrul toartelor = 19 și 20 mm.; G = 3,96 și 4,25 g; Au 900‰0).

Cerceii cu torți din mai multe sârme înfășurate, terminate cu protome de leu sunt foarte frecvenți în mormintele elenistice de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a Chr. Analogii s-au descoperit la Kerki, la Sedes în Salonic, la Kazani, Amphipolis, Curium, Syracuza, Todi², Odessos (Varna) și Mal Tepe³. La Rheneia s-a găsit un exemplar cu o mărgea din piatră semiprețioasă fixată între protomă și toarta propriu-zisă⁴. De asemenea, exemplare similare au fost semnalate la Muzeul de artă din Bloomington, Indiana⁵ și într-o colecție particulară din Elveția⁶.

¹ M. Gramatopol, R. Theodorescu, Vechi podoabe din aur în colecțiile Cabinetului Numismatic al Academiei Republicii Socialiste România, în "SCIA" seria Artă Plastică, T. 13, Nr. 1, București, 1966, p. 63-92.

² R.A.Higgins, Greek and Roman Jewellery, London, 1961, p. 162, pl. 47 c; F.H. Marshall, Catalogue of the Jewellery Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities British Museum by F.H. Marshall, London, 1911, XXXI/1728, 1729.

³ M. Gramatopol, R. Theodorescu, op. cit., p. 67.

⁴ R.A. Higgins, op. cit., p. 162.

⁵ Workshop on ancient jewellery, technology and methodology, Bloomington, Indiana, 1991, p. 50, Inv. nr. 70.42.2.

⁶ H. Hoffman, P.F.Davidson, Greek gold jewellery from the Age of Alexander, Mainz/Rhein, 1966, p. 106, fig. 26.

Faptul că la Callatis au fost descoperite analogii aproape perfecte⁷ sugerează posibilitatea ca cerceii din Colecția Orghidan să provină dintr-un atelier din coloniile grecești dobrogene.

2. O variantă aproape identică a tipului descris mai sus cu excepția că protoma de leu prezintă coarne din fir pseudo – perlat este cercelul cu nr. inv. C4207 (D = 19,5 mm.; G = 2,18 g; Au 900%0). Cerceii cu capete de leu cu coarne, de fapt leul – grifon persan sunt mai puțin răspândiți. Aria lor se restrânge la Cipru și sudul Rusiei. Analogii au fost descoperite la Curium, în Cipru, Amathus și Olbia⁸. De asemenea, similitudini au fost semnalate la Museum of Fine Arts, Boston⁹, iar o piesă foarte asemănătoare a fost descoperită în 1961 în mormântul M 1-b din necropola elenistică de la Callatis¹⁰. Cercelul poate fi datat pe baza analogiilor la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr.

3. Cercel din aur cu toarta circulară din mai multe sârme din aur torsionate, subțiată la un capăt, iar la celălalt cu terminație în formă de cap de lup sau câine modelat din două jumătăți de foaie din aur sudate longitudinal. Un fel de caliciu din triunghiuri bordate cu fir perlat, dispuse în motivul "dinților de lup" acoperă locul de sudură dintre protomă și toarta propriu-zisă a cercelului. (Inv. nr. C4208 D = 16 mm.; G = 1,42 g; Au 900%0).

Acest tip de cercel, cu protomă de lup, se datează pe baza analogiilor la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr. și este mai rar întâlnit. Au fost descoperite exemplare similare în Eretria, Pergamon și Aegida¹¹.

4. Pereche de cercei din aur cu toarta circulară, din două sârme din aur, torsionate, alăturate prin sudare, cu un fir pseudo – perlat aplicat longitudinal între sârme. Toarta se îngustează progresiv către un capăt. De capătul mai gros este sudat un tub din aur canelat. La jumătatea lungimii, tubul este prevăzut cu un disc sferic ușor aplatizat, realizat prin sudarea a două jumătăți de sferă din foaie din aur. Pe linia sudurii este aplicat un fir din aur pseudo – granulat. (Inv. nr. C4220/1-2; G totală = 5,98 g; Au 900%0). Trei perechi de cercei similari, însă cu toarta din tub din foaie din aur au fost semnalate la British Museum¹². Pe baza analogiilor, cerceii pot fi datați în secolele III-II a.Chr.¹³

5. Pereche de cercei cu toarta reprezentând cornul abundenței cu statueta lui Eros nud montată pe gura cornului. Toarta este realizată din două tuburi din foaie din aur prinse printr-o șarnieră. Unul dintre tuburi se îngustează către capătul terminat cu o granulă din aur, celălalt are extremitatea foarte evazată, decorată cu triunghiuri din granule dispuse cu baza pe un brâu perlat flancat de câte un fir din aur torsionat și unul simplu. De la brâu pornesc spre gura cornului palmete din fir pseudo – granulat cu câte o granulă mai mare în vârf. Buza cornului este ornată cu un fir din aur simplu și unul perlat. Gura cornului este decorată cu ciorchini din granule, frunze de viță, rodii și rozete din foaie din aur. Pe deschizătura cornului este montată statueta din foaie din aur a lui Eros nud, cu un picior ușor îndoit, ținând în mâna dreaptă o phială, iar în stânga un mic corn al abundenței striat, în gura căruia sunt aplicate granule din aur sugerând fructe. Aripile erosului sunt executate din filigran sudat pe foaie din aur, iar pieptul este ornamentat cu decor filigranat și granule dispuse în

⁷ C. Preda, Câteva morminte din epoca elenistică descoperite la Callatis, în "SCIV", T. 17, nr. 1/1966, București, p. 140, fig. 32; Th. Sauciu-Săveanu, Callatis, VIII-e rapport preliminaire. Fouilles et recherches les années 1937-1940, în "Dacia" IX-X/1941-1944, București, p. 340.

⁸ R.A. Higgins, op. cit., p. 162.

⁹ H. Hoffman, P.F. Davidson, op. cit., p. 106, fig. 25.

¹⁰ C. Preda, op. cit., p. 139, fig. 3/1.

¹¹ R.A. Higgins, op. cit., p. 162.

¹² F.H. Marshall, op. cit., XLIII/2211-2212; 2213-2214; 2215-2216.

¹³ M. Gramatopol, R. Theodorescu, op. cit., p. 68, fig. VI/1

motivul "nodului lui Herakles". Capul, ca și restul statuetei sunt realizate într-un stil realist, iar părul e format din granule minuscule. Pe cap este fixat cârligul de prindere al cercelului de toartă. (Inv. nr. C4212, H = 3,17 mm.; G = 7,35 g. Inv. nr. C4213; H = 32 mm.; G = 7,30 g. Au 850%0). Realizarea artistică, tehnica filigranului și a granulației extrem de fine fac posibilă ipoteza provenienței cerceilor dintr-un atelier din Magna Graecia. Prin analogie piesele pot fi datate la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr.¹⁴

6. Pereche de cercei cu toarta circulară din mai multe sârme din aur înfășurate, subțiată progresiv spre un capăt, iar la celălalt terminându-se cu statueta unui Eros nud ținând într-o mână o phială iar în cealaltă un alabastron. (Inv. nr. C4124/1-2; D = 19,5 mm.; G totală = 8,32 g; Au 900%0).

Cerceii cu terminații reprezentându-l pe zeul Eros sunt de asemenea frecvenți în mormintele elenistice de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a. Chr., fapt explicat prin predilecția pentru această divinitate în lumea Mediteraneană¹⁵.

7. Pandantiv de cercel în formă de porumbel cu aripile strânse. Pe pieptul păsării se încrucișează în chip de hamuri patru trese din filigran ce converg către o casetă mică, rotundă, cu peretele din bandă din aur în motivul "dinților de lup", care încastrează un "cabochon" din piatră roșie. Terminațiile cordiforme ale trelor au fost umplute inițial cu o pastă maron, care, astăzi se păstrează în numai una dintre cele patru inimioare. Aripile, din foaie din aur, sudate de corp, se suprapun peste coada cvadrilobată, la rândul ei sudată și sunt mărginite de un fir simplu. Penele sunt conturate în filigran. Un anou din sârmă subțire, în forma literei "omega", este prins între aripi și coadă. Porumbelul este montat pe un soclu cubic, cu colțurile rotunjite, din foaie din aur, mărginit sus și jos de câte o tresă. Tresa superioară este dublată de un registru de ove conturate în filigran, într-una dintre ele păstrându-se încă o pastă maron. (Inv. nr. C4131; H = 21,1 mm., L = 24,2 mm., l = 9,6 mm.; G = 2,67 g; Au 900%0).

Analogii apropiate se întâlnesc la un ac de păr din aur din nordul Greciei, datând din a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n. care se află într-o colecție particulară din Germania¹⁶. Un exemplar similar, dar din argint, dedicat Afroditei din Paphos, se găsește la Fitzwilliam Museum din Cambridge¹⁷.

Mai des întâlnit este porumbelul folosit ca pandantiv de cercel. Două asemenea exemplare au fost semnalate la Musée du Louvre, Paris¹⁸. Înrudiri se remarcă și față de pandantivul unui cercel, în formă de porumbel de la Muzeul Benaki¹⁹, precum și față de o podoabă asemănătoare de la Metropolitan Museum, New York²⁰.

O plesă similară se mai află în Colecția Stathatos²¹, iar două perechi de cercei cu analogii semnificative se găsesc la British Museum, și datează din secolele IV-III a.Chr.²². Analogiile permit datarea piesei în a doua jumătate a secolului al III-lea – sec. I a.Chr. Se poate emite ipoteza că pandantivul provine din nordul Greciei, fără a exclude însă, posibilitatea ca piesa să fi fost executată într-unul dintre atelierelor din coloniile grecești dobrogene.

¹⁴ Ibidem, p. 69, pl. VIII.

¹⁵ R.A. Higgins, op.cit., p. 155.

¹⁶ H. Hoffman, P.F. Davidson, op.cit., p. 188-191, pl. V, nr. 71 și fig. 71 a, b, c.

¹⁷ Paul Jacobsthal, Greek Pins and the Connexions with Europe and Asia, Oxford, 1956, p. 83, fig. 315.

¹⁸ Eugène Fontenay, Les bijoux anciens et modernes, Paris, 1887, p. 108, 109.

¹⁹ Berta Segall, Museum Benaki. Katalog der Goldschmiede – Arbeiten, Athens, 1938, cat. nr. 55.

²⁰ C. Alexander, Jewellery. The art of the Goldsmith in Classical Times, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1928, fig. 73.

²¹ P. Amandry, Collection Hélène Stathatos. III. Objets antiques et byzantins, Strasbourg, 1963, fig. 123.

²² F.H. Marshall, op.cit., XXXIII, 1919-1920; 1921-1922.

THE GOLDEN HELLENISTIC EAR RINGS FROM THE ORGHIDAN COLLECTION

Abstract

The Orghidan Collection from the National History Museum of Romania comprises among other remarkable items some exquisite hellenistic ear rings.

The technique details and the style analogies are enough arguments to date the types of the hellenistic earrings from Orghidan Collection between the end of the 4th century and the second half of the 3rd century B.C.

The provenience of the pieces is unfortunately unknown because the most of the objects have been acquired for engineer Constantin Orghidan by brokers at auctions in Romania or abroad.

Still, considering the analogies of the most pieces from the Orghidan Collection with the ear rings discovered in the hellenistic cities from Dobrudja, there was a possibility, if not a certitude, that some of the items have been manufactured in local workshops.